

A.V.Zeynalov
magistrant, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti

Məqalə redaksiyaya daxil olub 17.04.2025

The article was received by editorial board on 17.04.2025

Статья принята к печати 17.04.2025

AZƏRBAYCANDA QIYMƏTLİ KAĞIZLAR BAZARININ PERSPEKTİVLƏRİ

Xülasə

Müasir dünya iqtisadiyyatında qloballaşma və integrasiya prosesləri dərinləşdikcə maliyyə təşkilatlarının ölkə iqtisadiyyatına təsiri də artır, həmin təşkilatlarla qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyət isə obyektiv zərurətə çevrilir. Azərbaycanın maliyyə strategiyasının mühüm istiqamətlərindən biri də ölkədə qiymətli kağızlar bazarının daha sürətlə inkişaf etməsinə və beynəlxalq maliyyə bazarlarına sürətlə integrasiyasına şərait yaratmaqdır. Məqalədə Azərbaycan Respublikasında qiymətli kağızlar bazarının müasir səviyyəsi, onun inkişafını ləngidən amillər və perspektiv imkanlarından danışılır.

Açar sözlər: *Maliyyə bazarı, qiymətli kağızlar bazarı, investisiya bankı.*

Qiymətli kağızlar bazarı maliyyə bazarının seqmentlərindən biri olaraq pul vəsaitlərinə olan tələblə onun təklifinin qarşılıqlı əlaqədə olduğu münasibətləri özündə birləşdirir. Qiymətli kağızlar bazarı kapitalın daha səmərəli sahələrə axınını təmin etməklə iqtisadiyyata dinamika verir, pul ehtiyatlarının bir sahədən digər sahəyə keçməsinə təmin edir və son nəticədə iqtisadi inkişafın tempini artırır. Ölkədə qiymətli kağızlar bazarının formalaşması və onun inkişaf etdirilməsi məhz yeni iqtisadi sistemin yaradılmasının tərkib hissəsidir.

Azərbaycanda qiymətli kağızlar bazarının inkişafını ləngidən bir neçə səbəblər vardır ki, onlardan biri investorların bu bazara inamının olmamasıdır. Bu baxımdan ölkəmizdə bu bazarın dirçəlməsi üçün geri alma zəmanətinə və yüksək likvidliyə malik qiymətli kağızların dövrüyyəyə buraxılması obyektiv zərurətdir.

Azərbaycanda korporativ qiymətli kağızlar bazarının inkişafı üçün korporativ idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsi, ədalətli, şəffaf idarəçiliyin təmin olunması vacib amillərdən sayılır. Çünki hər bir investor yatırım etməzdən əvvəl şirkətin rəqabətqabiliyyətliyini, maliyyə vəziyyətini geniş təhlil edir, bütün dünyada olduğu kimi Azərbaycanda da investorlar üçün korporativ idarəetmə indeksi aktual məsələdir. Bu səbəbdən qiymətli kağızlar hesabına maliyyə vəsaiti cəlb etmək istəyən şirkətlər üçün inkişaf etmiş xarici ölkələrin təcrübəsinin tətbiq edilməsi ilə korporativ idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsi əhəmiyyət kəsb edir. [1]

Təcrübədə sözügedən bazarın inkişafı istiqamətində dövlət qiymətli kağızları üzrə zəmanət sisteminin yaradılması da geniş yayılmışdır. Bu özəl şirkətlərin kreditləşməsi prosesində dövlət qiymətli kağızlarından girov kimi istifadə edilməsinə imkan yaradır.

Qiymətli kağızlar bazarının inkişafını şərtləndirən amillərdən biri də qiymətli kağızlar bazarında özünü tənzimlənmə təşkilatlarının formalaşdırılmasıdır. Bu da həmin ölkələrin qiymətli kağızlar bazarının daha sürətlə və sağlam inkişaf etməsinə, beynəlxalq maliyyə bazarlarına sürətli integrasiyasına şərait yaradır.

Müasir bazar iqtisadiyyatı şəraitində keyfiyyətli idarəetmə sisteminin mövcudluğu investorun diqqətini cəlb etmək üçün vacib məqamlardan biridir. Bununla əlaqədar ölkəmizdə korporativ idarəetmənin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması, bu istiqamətdə yeni iqtisadi sistemin tələblərinə uyğun qanunların tətbiqi, mövcud qanunvericilik bazasının və dövlət təşkilatlarının tənzimləyici funksiyalarının təkmilləşdirilməsi önəmlidir. [2]

Qiymətli kağızlar bazarında yüksək rəqabət gücünə malik maliyyə alətlərinin təklifinin genişləndirilməsi, xarici investorların Azərbaycan qiymətli kağızlar bazarına marağının artırılması məqsədilə infrastruktur layihələrinin fond bazarı alətləri ilə maliyyələşdirilməsi təcrübəsinin tətbiq olunması da sahənin inkişafında mühüm rol oynayır.

Maliyyə şəffaflığının, hesabatlığının beynəlxalq standartlarının tətbiqinin qiymətli kağızlar bazarının inkişafına müsbət təsir imkanı vardır. Bütün bunlar bazarda likvidliyin artmasına, iqtisadiyyata yatırılan investisiyaların həcmnin və sayının artırılmasına, nüfuzlu maliyyə qurumlarının kapitalının ölkənin maliyyə bazarına, Azərbaycan şirkətlərinin dünyanın inkişaf etmiş maliyyə bazarlarına daxil olmasına zəmin yaradır. Hazırda məqsəd qiymətli kağızlar bazarında risklərin minimuma endirilməsi, qiymətli kağızların qiymətlərinin kəskin şəkildə enib-qalxmasına yol verilməməsi məqsədi ilə investisiya resurslarının və qiymətli kağızlar bazarının imkanlarının mütnasibliyi təmin edilməsidir. Bunun üçün peşəkar hazırlıq səviyyəsinin yüksəldilməsi məqsədilə kapital bazarlarına dair təlim və məsləhət kurslarının təşkil edilməsi, yerli və xarici investorlar və biznes subyektləri üçün Azərbaycan kapital bazarlarının imkanlarına dair konfrans, seminar və təlim proqramlarının təşkil olunması vacib sayılır. [3]

Azərbaycanda qiymətli kağızlar bazarının inkişaf etdirilməsinin əsas şərtlərindən biri yerli şirkətlərin ticarət markalarının bir brend kimi formalaşdırılmasıdır. Çünki məhz fond bazarında öz səhmlərini yerləşdirən emitent brendə inam investorlardan ucuz maliyyə vəsaitləri cəlb edə bilər, fond bazarının dövriliyinin artmasına səbəb olur, həmin şirkətlərin səhmləri adi şirkətlərdən fərqli olaraq birjada daha bəha qiymətləndirilir, səhm bazarının kapitallaşmasını artırır. Belə olan halda kiçik investorların borc qiymətli kağızlara maraqları artır, institusional investorların maraqları qarşlarına qoyduqları strateji vəzifələrdən əhəmiyyətli dərəcədə asılı olur. Onlar üçün brend şirkətlərin idarə edilməsində iştirak və bununla da gələcəkdə məzənnə artımı nəticəsində qiymətli kağızların yenidən satışından mənfəət əldə etmək vacib amilə çevrilir. [4]

Qabaqcıl ölkələrin təcrübəsinə görə maliyyə bazarının ən mühüm subyektlərindən biri bazara öz qiymətli kağızlarını çıxararaq maksimum gəlir əldə etmək istəyən müxtəlif şirkətlərə, səhmdar cəmiyyətlərə xidmət göstərən investisiya banklarıdır. İnvestisiya banklarını kommersiya banklarından fərqləndirən cəhət ondan ibarətdir ki, onlar ənənəvi kredit vermir və depozit fəaliyyəti ilə məşğul olmur. İnvestisiya banklarının üstünlüyü odur ki, bu banka müraciət edən şirkət öz istiqrazını və ya səhmini emissiya edə və özünün müvəqqəti çətinliyini aradan qaldırır. İnvestisiya Bankı şirkətlərin maliyyə ehtiyaclarının təmin olunması baxımından bir çox yeni imkanlar yaradır. İnvestisiya banklarında şərtlər daha mülayimdir, girov tələb olunmur, emitentin tanınmasına müsbət təsir edir və s.

İnvestisiya banklarının başqa bir üstün cəhəti də vardır ki, investorlar üçün risklərin qiymətləndirilməsini həyata keçirir. İnvestor investisiya qoyuluşu həyata keçirmək istədiyi ölkədə həm siyasi həm də iqtisadi vəziyyəti bilmədiyi üçün o, qarşılaşacağı risklər barədə məlumatlanır və investisiya portfelində nəzərdə tutulan qiymətli kağızların strukturunda və təyinatında dəyişiklik etmək imkanına nail olur. Risklərin idarə edilməsi üzrə bütün sistemlərinin əsas vəzifəsi mövcud və məhdud vəsaitlərdən istənilən sahədə daha səmərəli istifadə etmək, onların maksimum ehtimal olunan, yəni, qeyri-müəyyənlik dərəcəsini azaltmaqdan ibarətdir. Risk strukturunu təhlil edərkən onun dəyişmə üsullarının ayrı-ayrı elementlərini müəyyənləşdirilir, elementlər arasında keçid ehtimallarını azaldaraq riski və ya nəticələrin ağırlığını azaltmaq olur.

Azərbaycanda korporativ və investisiya bankçılığı sahəsində ixtisaslaşan PAŞA Bank yerli və beynəlxalq maliyyə bazarlarına geniş çıxış imkanlarına, müştərilərin ehtiyaclarını qarşılayan müxtəlif xidmətlərə və beynəlxalq təcrübəyə malikdir. [5] Ölkəmizdə investisiya banklarının mövcudluğu, onların fəaliyyətinin genişləndirilməsi bu istiqamətdə bir çox problemlərinin aradan qaldırılmasına kömək etmiş olar.

Müasir səviyyədə milli dövlət mənafeələri ilə qloballaşma prosesi arasında ortaq məxrəcin tapılmasının zəruriliyi daim diqqət mərkəzində saxlanmalı, milli iqtisadiyyatın inkişafı naminə addımlar atılmalıdır.

Azərbaycanda qiymətli kağızlar bazarının inkişafı xarici iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsinə,

işğaldan azad edilmiş ərazilərdə həyata keçirilən maliyyə tutumlu infrastruktur layihələrin intensivləşdirilməsinə şərait yaradar, xarici banklarla rəqabət mühitini gücləndirər. Ölkədə qiymətli kağızlar bazarının dayanıqlı inkişafının təmin edilməsi, bilavasitə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi, ilkin və təkrar bazarının modernləşdirilməsi, bazarın likvidliyinin, şəffaflığının və rəqabətqabiliyyətliliyinin təmin edilməsi, bazarın investisiya funksiyasının gücləndirilməsi, yeni bazar iştirakçılarının və maliyyə vasitələrinin dövrüyyəyə buraxılmasının təmin edilməsi, fond bazarının səmərəliliyinin yüksəldilməsi ilə bağlıdır.

Qiymətli kağızlar bazarının inkişafı ölkədə iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinin və beynəlxalq aləmdə fond bazarının inkişaf sürəti ilə sıx bağlıdır. Bu baxımdan həyata keçirilən tədbirlər respublikamızın fond bazarının beynəlxalq maliyyə bazarları sisteminə inteqrasiya olunmasına yönəldilməlidir. Fond bazarının dövlətlə yanaşı, həm də daha çox bazarın peşəkar iştirakçıları tərəfindən tənzimlənməsi daha məqsədəuyğun olunur. Bu sahədə səmərəli inteqrasiyası üçün iqtisadiyyata geniş kapitalizasiya imkanları təqdim edən və risklərin etibarlı idarə edilməsini təmin edən, yüksək səmərə ilə fəaliyyət göstərən qiymətli kağızlar bazarının formalaşdırılması və bazarda effektivliyin artırılması vacibdir.

Milli iqtisadiyyatın strukturu və inkişaf səviyyəsi qiymətli kağızlar bazarının inkişafının əsas meyillərini müəyyən edir. İnvestisiya edilən kapital hər hansı əmlaka deyil qiymətli kağıza yatırılır və investor pula ehtiyac duyduqda qiymətli kağızı ən qısa zamanda birjada satır, qiymətli kağız fiziki olaraq amortizasiya olunmur, onun saxlanması əlavə xərc tələb etmir. Qiymətli kağızların buraxılışı ilə şirkətlər ölkə, regional və ya dünya maliyyə bazarlarında tanınır, maliyyələşmə imkanları genişlənir, bununla da iqtisadi səmərəlilik artır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Sadıqov E.M, Kərimova V.M. Azərbaycanda korporativ qiymətli kağızlar bazarının müasir dövrdə inkişaf yolları, <https://journals.indexcopernicus.com>.
2. Məmmədov Z.F., Hacıyev R.S. (2006). Bakı.
3. Novruzova N.Z. (2022). Biznes mühitinin səmərəliliyinin və şəffaflığının yüksəldilməsində qabaqcıl texnologiyaların tətbiqi problemləri, fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiya işinin avtoreferatı, Bakı.
4. Sadıqov E.M. (2021). Dayanıqlı inkişaf, cild 1, № 2.
5. <https://www.pashabank.az>

A.V.Zeynalov

master student, Azerbaijan State University of Economics

Prospects of the securities market in Azerbaijan

Abstract

As globalization and integration processes deepen in the modern world economy, the influence of financial institutions on the country's economy also increases, and interaction with these institutions becomes an objective necessity. One of the important directions of Azerbaijan's financial strategy is to create conditions for the rapid development of the securities market in the country and its rapid integration into international financial markets. The article discusses the current level of the securities market in the Republic of Azerbaijan, factors hindering its development, and prospective opportunities.

Keywords: financial market, securities market, investment bank.